

SAHİBİ :

TÜRKİYE İSLÂM ENSTİTÜLERİ
TALEBE FEDERASYONU ADINA
GENEL BAŞKAN

Cahid BALTACI

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ :

**A. Vehbi
VAKKASOĞLU**

IDARE MÜDÜRÜ :

İSMAİL L. ÇAKAN

BU SAYIDA

SELÂM	İSLÂM MEDENİYETİ
BÂTİNİLERİN TEFİSİRDEKİ YERİ	Doç. Dr. İsmail Cerrahoğlu
MINARELER (Şiir)	Halide Nusret ZORLUTUNA
İSLÂM'DA DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ	Zeki CÂNÂN
BİR KONUŞMA ÜZERİNE ...	Muhammed PASIÇ
CÜNEYD-İ BAĞDÂDÎ	Asist. Süleyman ATEŞ
AHMED 'B. ÂSİM EL-AN- TAKÎ (v. 220/835)	Dr. A. Subhi FURAT
ZEKAT MUVACEHESİNDE BORÇ VE ALACAKLARIN DURUMU —.....	Ali ŞAFAK
İSLÂM'A HAYRANLIK (Şiir)	İbrahim GÜLEÇ
İKİ MAKALE HAKKINDA DİN EĞİTİMİNDE SAMİMİ MİYİZ?	Prof. Muhammed Hamidullah
İKİNCİ DİL KONGRESİ MÜ- NASEBETİYLE —.....	Dündar FÂNİ
SOKAKLARIN ŞEHİRİ (Şiir)	Mahir İZ
TÜRKLERİN İSLÂM'A YAP- TIKLARI HİZMETLER	Abdurrahim KARAKOÇ
ÇAĞRI (Şiir)	Dr. Y. Ziya KAVAKÇI
TÜRK TOPLUMUNDAKİ BÖ- LÜNME SEBEPLERİ	Rekin ERTEM
İBRET ALINACAK ÇOK ŞEY- LERİMİZ VAR AMA, ALA- BİLEN NEREDE?	Sabri AKDENİZ
SUALLERE CEVAPLAR	Hüsnü DIKEÇLİGİL
GÖRDÜKLERİM (Şiir)	Gazi MERT
TIRAMPACILAR	Muhsin İlyas SUBAŞI
YÂ MUHAMMED (Şiir)	Hilmi KURTULUŞ
MİLLÎ MÜSİKİMİZİ İLERİ GÖTÜRMEK İÇİN NELER, NASIL YAPILMALIDIR? ...	Abdurrahim GÜLER
HABER	Edip ÖZİŞİK
	İSLÂM MEDENİYETİ

İDAREHANE

Türkiye İslâm Enstitüleri Talebe Federasyonu Genel Merkezi
Nuruosmaniye Caddesi No: 82/1
Tel. : 22 46 02

CAĞALOĞLU — İSTANBUL

Haberleşme Ve Havale Adresi :
İSLÂM MEDENİYETİ, P.K. : 1315

S İ R K E C İ

TEMSİLCİLERİMİZ

Ankara: T.I.H.O.M.C.F. Genel Başkanı: Mehmet **KARAMAN**
Kayseri: T.I.E.T.F. İkinci Başkanı: İ. N. **NURSAÇAN**
Konya : T.I.E.T.F. Mah. İcr. Kom. Başk. : Ahmet **FİDAN**
İzmir : T.I.E.T.F. Mah. İcr. Kom. Başk. : Orhan **ÇETİN**

TEKNİK KADRO

Dış Münasebetler : Mahmut **ÖZTÜRK**
Sekreter : Ressam :
Erdoğan **ATAK** Gürbüz **AZAK**
Dizgi ve Baskı : T A N M A T B A A S I — İSTANBUL
Yıl: 1. Sayı: 11
Basıldığı tarih: 15 Haziran 1968

ABONE

Yıllık : 12 sayı, 30. TL.

Altı Aylık : 6 sayı, 15. TL.

Öğrencilere % 20 Tenzilât yapılır.

Yabancı Memleketlere İki kati.

Bir sayısı : 250 Kuruş.

İLÂN TARİFESİ

Dış Kap.: 2 renk 2.500 TL.

Tek renk 2.000 TL.

İç Kapak: 2 renk 1.500 TL.

Tek renk 1.000 TL.

Renkli ilân-sahifesi :

Tamamı : 1.200 TL.

1/2 : 750 TL.

1/4 : 400 TL.

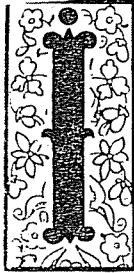
1/8 : 250 TL.

Mecmuamızdaki yazılar me'haz gösterilmeden alınamaz.
Gönderilen yazılar basılsın basılmısin iade edilmez.

İlahiyat

Doç. Dr. İsmail
CERRAHOĞLU

BÂTİNİLERİN TEFSİRDEKİ YERİ... (1)

İSLÂM'da, tefsir faaliyetine hız veren âmillerden biri, belki de en mühimmi, İslâmın ilk asrından itibaren gerek dinî, gerek siyasi ve gerekse içtimâî ve iktisadî sebeplerle zuhûr etmeye başlayan fırkalar olmuştur. Herşeyden evvel müslüman olduklarını veya müslüman bir devlet ve topluluk içinde yaşadıklarını unutmayan bu fırkalar, yaptıkları işlerin doğruluğunu isbât ve gittikleri yolun sağlamlığını göstermek için, Kur'ân-ı Kerime başvuruyorlar ve âyetleri kendilerini teyid edecek şekilde te'vil ediyorlardı. İslâm âleminde zuhûr eden fırkalardan her-

biri, Kur'ânda kendi mezhebine uygun geleni alıyor, uygun olmayanı da tevil edip uydurmağa çalışıyordu. İnsanlar da bu tariklerden birine tâbi oluyordu. Bu sırada, çeşitli fırkalara mensub müfessirlerin yaptıkları açıklamalar da olgun bir izâh şekli olmuyordu. Daha doğrusu bu müfessirler, anlayışta tam bir hürriyete sâhip değillerdi. Akideye âid meseleler üzerinde pek fazla durmamış olan ilk müslümanlar, Kur'ânın muayyen olarak vasıflandırmamış olduğu, meseleler üzerinde, hicri birinci asrın sonlarından itibaren, dinî, siyâsî, içtimâî sebepler dolayısıyla durmaya mecbur oldular.

İslâm âleminde yaşayan müslüman olmayan unsurlar, başlangıçta müslümanlara nazaran daha münevver ve kültürlü idiler. Bunların, kendilerini idare edenlere karşı medenî üstünlüklerini anlamaları, islâm âleminde bazı millî hareketlerin doğmasına sebep olmuştur. Zaten Hazreti Peygamberin vefatıyla, hilâfet meselesi zuhûr etmiş, Hz. Osman zamanındaki fitne, Hz. Ali zamanındaki iç harpler, islâmda sonu gelmeyen mücadelelere yol açmış, herkes kendi yolunun doğruluğunu isbata çalışarak, âyetleri, davalarını savunacak şekilde te'vil etmişlerdir.

Hazreti Peygamberin vefatından sonra nübüvvet ışığından gittikçe uzaklaşan islâm cemaati, akide anlamını incelemeğe ve izah etmeye koyuldular. Bu izah tarzlarında da ihtilâflar görülmeye başladı. İlk ihtilâf, Allah'ın insanla, insanın Allah'la ilgi-

sinin sınırlarını tayin etmekte kendini gösterdi. Hakiki müslüman kimdir? İnsanın mesuliyeti nedir? ve Allahın iradesi neden ibarettir, gibi meseleleri araştırmaya teşebbüs ettiler. Bunun üzerine bir takım problemler ortaya çıktı ve bu problemlerden bazısının bugüne kadar toplu bir çözümü bulunamadı. Zaman geçip diğer din mensublarıyla ihtilâl arttıkça, bu meseleler daha fazla düğümlendi. Bu düğümleri gözlemek için, çeşitli görüşler ortaya atılmışsa da husûle gelen ihtilâflar, firkaların teşekkülüne önayak olmuştur. Daha Emevî devleti zamanında, kader, cebr, teşbih ve irca meseleleri ortaya çıkmıştı.

İslâm'da mevcut olan firkaların fikirleri birkaç kısma ayrılır: Bazıları imana ve akideye taalluk eder. Bundan ilmi kelâmdaki akide mezhepleri doğar. Bazıları içtimâiyâta taalluk eder, bundan hukuku şahsiyye doğar. Bazısı da siyasete taalluk eder, halifenin kim olacağı ve imâmet meseleleri münakaşa edilir. Bir kısmı da ahlâka taalluk eder, bundan da mutasavvıfların yolları elde edilir. Bunların hepsi delillerini Kur'ândan aldıklarına göre tenakuzu Kur'ânda sanmak en büyük hatadır. Çünkü her grub kendi menfaatını savunacak şekilde Kur'ânı almıştır. Kısacası, onların fikirleri esas, Kur'ân ise onu teyid eden tâli bir unsurmuş gibi hareket edilmektedir. Bu duruma göre her fırkanın kendine göre bir tefsiri olacağı tabiidir.

İslâm'da, Hz. Osman devrinden itibaren ardı arkası kesilmeyen mücadeleler devam etmiş, hatta bunlardan bazıları muhtelif şekillere bürünerek zamanımıza kadar gelmişlerdir. Bu mücadeleler İslâm'ın insanlara tanıdığı ve hatta teşvik ettiği fikir ve vicdan hürriyetinden doğmuş, Kaderiyye, Cebriyye, Mürcie ve Cehmiyye gibi firkaların çıkmasına sebep olmuştur. Fakat, şahsî emeller, siyasi gâyeler ve İslâmî tahrib etmek maksadiyle ortaya çıkan firkalar, her zaman ve her mekânda bir gâile ve huzursuzluk unsuru olmuşlardır. Çeşitli kalıplara girerek ve çeşitli isimler altında bugüne kadar devam edegelmişlerdir.

BÂTİNİLER, AKİDELERİ VE GAYELERİ:

İslâm'da siyasi gayelerle ortaya çıkan ilk fırkanın Şia olduğunu söyleyebiliriz. Ali ve ehli beytine muhabbetten neş'et eden bu fırkanın içine, Hz. Ali'de gördükleri iyi vasıflardan dolayı, onu yürekten seven, hilâfete lâıyk gören ve ona yardım eden (ki bunlar arasında, sahabe, tâbiin ve İslâm âlimlerinden pek çok kimseler vardır. Bunlar, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömeri, Hz. Ali'ye tafdil etmekte asla niza etmezler.) kimselere şia dendiği gibi, Hz. Ali'yi, Ebu Bekir ve Ömer'e tafdil eden «Mufâddıla», Onlara ve Sahabeye küfr eden «Sabbe» ve Ali'ye lâihlik inşad ederek «sen İlahsın» deyen «Gâliyye» dahi şia lafzı altında toplanırlar. İslâm'a muhabbetle başlayan, ve onu yıkmağa kadar varan bir hareket aynı lafız altında toplanabiliyor. Çok geniş bir manayı kapsayan bu firkada, siyasi gâye ve şahsî emel düşkünlüğü, onun perdesi altına girerek, Ali ve ehli beytine sözde bir muhabbet gösterisiyle, İslâm âleminde fitne, fesad ve melânetlerini yayarak

İslâm'ı yıkma teşebbüslerine girişmişlerdir. Aynı gâyeye hizmet eden bu insanlar, İslâm'ın çeşitli bölgelerinde, ekseriya başlarında bulunanların isimlerine izafeten veya akidelerinden dolayı çeşitli isimler almışlardır.

Takiyye esasından hareket eden bu zümreler, gerek Allahın Kelâmını, gerekse Hazreti Peygamber ve Ali'nin sözlerinin zahiri, hakiki manayı ifade etmediğini, onların asıl fikirlerinin başka olduğunu ileri sürerek, onları içi başka, dışı başka bir münafık derecesine indirmişler, her şeyin bir zâhir ve bir bâtın manası olduğunu ileri sürerek, Kur'ân ve Hadis'in de, zâhirden başka, bâtını manaları olduğunu, zâhirin gizli hakikatlere işaret eden bir kabuktan başka bir şey olmadığını ve bununla iktifa edenlerin şeriat bağlarından kurtulamayacaklarını, bâtın ilmine vâkıf olanlardan, dini tekliflerin de kalkacağını söylediler. Bu şekildeki hareketlerinden dolayı kendilerine «bâtiniyye» ismi verilmiştir.

İsmail b. Ca'fer es-Sâdık'a intisâb etmelerinden dolayı «ismâiliyye» adını alan bu fırka, Ca'fer es-Sâdık'tan sonra imametini büyük oğlu İsmâil'e geçtiğine inanırlar. Veyahutta İsmail'in babasından evvel ölmesiyle imametini oğlu Muhammed ibn İsmâil'e geçtiğine kâildirler. Onların diğer bir ismi de «Karamitâdır». Kendilerini ilk defa bu mezhebe davet eden şahıs Hamdan-ı Karmat isminde biri olduğundan bu ismi almışlardır. Haramları helâl kılmalarından dolayı «Hürremiyye», Adem, Nuh, İbrahim, Musa, İsa, Muhammed ve Muhammed Mehdi, 7 natiktir, bunların ikisi arasında 7 imam bulunur, bunlar ilk peygamberin şeriatını itmam ve ikmâl ederler, derler. Onlar 7 gezegenin süfli âlemi idare ettiğine inanmaları sebebiyle, «Seb'iyye», Azerbeycan'da, Bâbek el-Hurremiye tâbi olmalarından, «Babekiyye», kırmızı elbiseler giymelerinden «Muhammire», gibi isimler almışlardır. Haddi aşan yani gâliyye dediğimiz daha pek çok firkalar, batiniyye lafzı altında toplanabilir.

İslâm'da, bu fitne ve fesad ateşini alevleyen ve melânet tohumunu ekenlerden en mühimmi Abdullah ibn Sebe olmuş, ortaya attığı ric'a, vasiyye ve hulûl nazariyeleriyle cahil ve kültürsüz halk tabakalarını, aldatarak arkasından sürüklemeyi bilmiştir. Onun attığı bu tohumu Meymun b. Deysân el-Kaddâh, Abdullah, ibn Meymun, Hamdan-ı Karmat, Muhammed b. Huseyn Dendân, Hasan Sabbah gibi çeşitli bâtını liderleri geliştirmişler, Horasan, Küfe, Hicaz, Kuzey Afrika, Mısır ve Bahreyn'de ağlarını kurarak, küfür ve melânetlerini yaymışlar ve yapmadık rezalet bırakmamışlardır. Haçlı ordularının, İslâm âlemini istilâ etmelerine yardımcı olmuşlar. Onlar her asrın boyasına girmişler ve kisvesine bürünmüşlerdir. Her topluluğun gerektirdiği tavır ve hale uyarlar. Bunların gelişmesinde, menfaat, siyaset ve bilgisizlik mühim rol oynamaktadır.

Bu fırkanın sâlikleri, eski İran medeniyetinin ve devletinin yeniden canlanmasını istiyorlardı. İslâm devleti kuvvetli olduğundan, emellerine kılıç ve kuvvetle ulaşmaları imkânsızdı. Onlar bu fikirlerini yayabilmek için, gizli bir cemiyet kurdular. Onların hedefi İslâm şeriatını mezmum te'villerle yıkmaktı. Açıktır ki, umumun itikadına muhalif bir din ve

mezhebe açıktan açığa herkesi davet edebilmek kolay bir şey değildir. Hatta bu fırkaman kurucuları milliyetlerini bile gizlemişler, kendilerine, ehli beyte uygun, nesebler ihdas etmişlerdir. İslâm şeriatını yıkmak için itikadi ve fiili küfürleri o kadar çoktur ki, bunları gizli olarak sâliklerine ilka etmişlerdir. Allah, Peygamber, Melek, Kitab hakkındaki görüşleri, farzları ibtal, haramları helâl kılma ve imamlarına Allah'ın hulûl ettiğine inanmaları, küfürlerinin bariz delilleridir. Yemen'deki bâtinî Ali b. Fazl'ın, Esad b. ebi Yafur'a yazdığı mektubun baştarafı enteresandır. «Yeri döşeyip yayan, dağları sarsıp durduran Ali b. Fazl'dan kulu Esada.... (1) şeklindedir. Bu ifade onların Allahlık iddiasında bulduklarını gösterir İbnu'n-Nedim, onların tasnif edilmiş kitaplarını tadad ederken, «Kitabu'l-Belağ's-Sabi» adlı eserde mezheplerinin neticesinin bulunduğunu söyler ve «Bu kitabı okudum orada, haramları helâl göstermek, şeriatları ve sahiplerini küçültmek ve kıymetten düşürmek gibi pek büyük bir iş gördüm» (2) demektedir.

DÂVET USÛLLERİ :

İslâm dinini kökünden kaldırmaya niyet eden bâtinîlerin, akidelerini rastgele herkese ifşa etmediklerini ve gizli cemiyetler halinde çalıştıklarını söylemiştik. Bu faaliyetlerini imamlar ve dâiler vasıtasıyla yaparlar. Onların arasında 7 derece bulunur.

④ İmam, Allaha vâsıl olmak için en yüksek delil sayılan ve bilgileri doğrudan doğruya Allah'tan alan şahıstır.

② Huccet, İmamın ilmini yüklenmiş olup, o ilimle ihticac edendir.

③ Zu Masse, Çocuğun gıdası olan sütü anasının memesinden emdiği gibi, o da ilmi hüccetten emer.

④ Ebvâb, Davete (propagandaya) memur olan dâilerdir. Bu rütbeye ulaşanlara Dâi-i Ekber de denir. Bunlar müminlerin derecelerini yükseltir.

⑤ Dâi-i Me'zûn, Zâhir ehlinden bu mezhebe girmek isteyenlerin, ahd ve misaklarını alır, onları imamın zimmetine sokar ve onlara ilim ve marifet kapılarını açar.

⑥ Mükelleb, Dindê ve mezhepte derecesi olmakla beraber, doğrudan doğruya halkı davet ve irşada izin verilmiştir. Vazifesi, halka deliller göstermektir. Nasıl avcının köpeği, çalılıklar arasına sokulup av araştırırsa, mükelleb de ehli zâhir arasına sokularak, daveti kabul etmeye müstaid olanları bir takım sözlerle kandırıp Dâi-i Mezun'a götürür.

⑦ Mü'min, Bu mezhebe iman edip inanmış, ahdu peyman alınmış, dâiye tâbi olan kimsedir.

Batinîler cahil toplulukları kandırabilmek için

bir takım hileler uydurmuşlar, bunları sistemli bir şekilde tatbik ederek, davet usullerini 9 derecede toplamışlardır.

① Tefarrûs, Dâi, davet edeceği kimsenin bütün ahvalini dikkatle gözden geçirir. Daveti kabule yanaşmayan kimselerle meşgul olunmaz. Dâilere de şu tavsiyelerde bulunulur: «Çorak araziye tohum saçmayınız», «içinde ışık olan evde konuşmayınız» gibi sözlerle, inci veya tohum mesabesinde olan sözlerinin zayıf olmasına ve fakih ve mütekellimlerin yanında konuşulmamasını isterlerdi. Dâiler davet ettikleri şahısların tabiat ve temayüllerini iyice tetkik ederler ve onların durumlarına göre hareket ederek, onlara hoş görünmeye çalışırlardı.

② Te'nis (alıştırma) Dâiler, temayülleri ve şahsiyeti-öğrenilmiş kimselere, ince sözler ve nasihatlerde bulunurlar, yerine göre, ahu figanla zühd ve takvalarını izhar ederler ve davet edilecek şahsın itimadını kazanmaya çalışırlar.

③ Teşvik (şüpheye düşürme), acâip sualler sormak suretiyle davet edileni şüpheye düşürürler. Hades başka yerden çıktığı halde, abdeste yüzün yıkanmasının sebebi nedir?, bir damla meninin çıkmasıyla niçin bütün beden yıkanır? Niçin akşam namazı 3 rek'attır da, sabah namazı ikidir? Niçin rüku' birdir de, secde ikidir? Niçin zanının tenasül aleti kesilmez de, hırsızın eli kesilir? Niçin insanın dili bir tanedir de kulağı iki tanedir? Niçin insanın memesi göğsündedir de, hayvanlarınki karnındadır? Niçin bazı hayvanlar doğurur da bazıları yumurtlar? Süre başlarındaki huruf-u Mukattaaların neye delâlet ettiklerini sorar. Bu gibi suallerle cahil kimseleri şaşalattıktan sonra, anlaşılır sen bunlar hakkında bir şey bilmiyorsun diyerek, dini işlerde onu şüpheye düşürürler ve bu surları kendilerinden başka hiç kimsenin bilemeyeceğini söylerler. Böylece bu şaşkınlığın, sırrı sormasını isterler.

④ Ta'lik, Yukardaki sualler ile mekrakı tahrik olunan şahıs, suallerin sırrını öğrenmek isteyince, acele etmemesini tembih eder. Şaşkın bu surları öğrenmekte acele ederse, muayyen bir vakit vererek, bazı ameller işlemesini ve tevbe etmesini tavsiye ederek, şaşkınlığın gözünde, surlara vâkif olmanın ehemmiyetini büyütmüş olur, ve bu işin yeminsiz olamayacağını söyleyerek onu bekletir.

⑤ Rapt, Mezhebe girecek kimseden, kendisine söylenecek surları hiç kimseye (zâhir ehline) ifşa etmeyeceklerine dâir, çok ağır bir yemin almak.

⑥ Tedlis (aldatma), Müstecibden yemin alındıktan sonra, hakikatların kolayca öğrenilemeyeceğini söyleyerek surları birden bire açıklamaz, dolambaçlı yollardan hareket ederek, âyet ve hadislerin zahirini ibtal edici sözler söyler ve devrin en maruf şahsiyetlerinin kendilerinden olduğunu nakletmeyi ihmal etmez.

⑦ Tesis, Müstecibi ürktümezsizin yavaş yavaş, zahirin remz, bâtinin işe hakiki mana olduğunu izah etmek.

⑧ Hal', (çıkarma), Hakikat olan batını öğrendikten sonra, zahirin hiç bir kıymeti kalmadığını söyleyerek, bazı dini mecburiyetleri kaldırmak.

1) Muhammed b. Hasen ed-Deylemi, Beyanu Mezhebi'l-Batniyye ve Butlanihi, neşreden, R. Strothmann, İstanbul 1939, s. 83.

2) İbnu'n-Nedim, Fihrist, Mısır (Matbatu'r-Rahmaniyye), s. 268.

9) **İnsilah**, (Sıyrılmı), yukardaki dereceleri atlayan müstecib, bütün dini vecibelerden kurtulmuş, ve muharremât kendisine helal kılınmış olur.

Konumuz, batınilerin zuhuru, akideleri, din fel-sefeleri, Alemin yaratılışı hakkındaki görüşleri ve davet usullerini tetkik olmadığından bunlar hakkında kısa bilgi verip, asıl konumuz olan, Kur'an ayetleri üzerinde giriştikleri işler hususuna temas edebiliriz. (3)

BURADA şunu da hatırlatmak yerinde olacaktır. Bütün islâmî kaynakların dini bir hareket olarak gösterdikleri batını hareketleri, son zamanlarda, bu hareketin iktisadî ve içtimâî yönleri de bulunduğu ortaya atılmıştır. (4) Bilhassa, Avrupalı müsteşrikler de bu hareket üzerine eğilmişler, onlardan, De Sacy, Dozy, Hammer, Guyard, De Goeje, Blochet gibi şahsiyetler, islâmî kaynaklardaki fikirleri tâbi olarak, İsmâiliyye, Karamita ve Batını hareketlerinin aynı gayeye matuf hareketler olduğunu söylerlerken, Casanova P., İvanew W. da bunlar arasında ayrılıklar bulunduğunu söylemektedirler. (5) Hatta B. Lewis dahi, Bahreyn'deki Karamitaların müstakil olduğunu ve İsmâililerden ayrıldığını söyler. (6)

Bir fırka hakkında diğer mezheb sahiplerinin yazdıkları eserler, ihtiyatla karşılanmak icabederse de, Onlar Kur'anı sûre sûre, âyet âyet başlangıcından sonuna kadar tefsir etmekten çekinmişler, sırlarının açığa çıkmasından korkmuşlardır. Bu bakımdan, Batınilerin Kur'an âyetlerini te'vil ve hurufilik hususundaki örnekleri, çeşitli kitapların içerisinde dağınık olarak bulmaktayız. Bu kitaplar ekseriya ehli sünnete mensup olan kimselerin yazdıklarıdır. Her ne kadar B. Lewis, sünnet ehlinin, onlara mal ve kadın iştirakında çok ileri gitmiş olduklarını söylemesine rağmen (7), yine onların eserlerinden istifade ederek teliflerini meydana getiren bu zümrenin biraz mübalağa ettiğini söyleyebilirsek de, söylenenlerde bir hakikat payının bulunduğunu da itiraf etmek mecburiyetindeyiz. Ekseriya mü-

3) Batınilerin zuhuru, akideleri ve davet usulleri hakkında fazla bilgi için bk. Kâdi Abdülcebbar, Kitabu Tesbiti Delâilî Nübüvveti Seyyidina Muhammed (Yazma) İst. Şehid Ali Paşa Ktp. No. 1575, v. 49 b-50b, 170a175a; Seyyid Şerif, Şerhu mavakif, s. 624-629; Muhammed b. Mâlik el-Hammâdi el-yemâni, keşfu Esrari'l-Batiniyye ve Ahbaru'l-karamita, Mısır 1375/1939. s. 11-44; Ebû Muzaffer el-İsfarâini, et-Tabsir fi'd-Din, Mısır 1359/1940. s. 83-88, Beyanu Mezhebi'l-Batiniyye, s. 1-105; Abdulkâhir el-Bağdâdi, el-Farku beyne'l-Firâk, Mısır 1367/1948, s. 169-188; Ebu'l-Huseyn Muhammed b. Ahmed el-Malati, et-Tenbihu ve'r-Reddu alâ Ehli'l-Ehvâi ve'l-Bida', (Neşreden Sven Dederling), İstanbul 1936, s. 14-27, el-Makrizî el-Hitât, Mısır, 1326, IV. 175-176, İbnu'l-Cevzi, Telhisu İblis, Mısır 1340, s. 108-115, eş-Şehristâni, el-Milel ve'n-Nihal, Mısır matbaatu'l-Ezher (et-Tab'atu'l-Ülâ), 1.426-427; B. Lewis, Usûlu'l-İsmâiliyye, (Arapçaya çevirenler, Halil Ahmed Cello ve Câsım Muhammed er-Receb), Mısır; A. Ates, Batiniyye, (İslâm Ansiklopedisi), II. 339-342; Dr. Neşet Çağatay ve Dr. İbrahim Çubukçu, İslâm Mezhepleri Tarihi, Ankara 1965. S. 62 - 90; Dr. İbrahim Çubukçu; Gazzalî ve Batınılık, Ankara 1964, S. 29 - 50

4) Usulu'l-İsmâiliyye, s. 9.

5) Aynı eser, s. 79-80.

6) Aynı eser, s. 33.

7) Aynı eser, s. 199.

ellifler, onların gizli eserlerinden deliller vermektirler. İranlı bir İsmâili olan Nâsırı Husrev "Sefernâme" adlı eserinde, Ahsa'da namaz ve orucun iptal edildiğini, Muhammedin nübüvvetini tanıdıklarını, mescidlerin bulunmadığı, cuma merasiminin yapılmadığı, mümkün mertebe şarab içmediklerini, kedi, köpek, eşek... gibi bütün hayvanların etlerinin yenildiğini..." kaydetmektedir. (8) Keza daha evvel zikrettiğimiz, Ali b. Fazl'ın Esab b. Ebû Ya'fur'a yazdığı mektub da buna misal olabilir. İbnu'n-Nedim'in itirafı da mühimdir. Ed-Deylemi'de "Beyanu Mezhebi'l-Batiniyye" adlı eserinde (9) Batını fırkası mensublarının eserlerini kaydetmekte ve çeşitli yerlerde "Te'vilu's-Şeria" ve "el-Belağ" adlı eserlerden iktibaslar görülmektedir. İmkansızlıklar dolayısıyla kendi eserlerine müracaat etmek imkanını bulamadık ve fakat bulduğumuz bütün haberleri değerlendirmeye çalıştık.

8) Aynı eser, s. 204-205.

9) Beyanu Mezhebi'l-Batiniyye (Kavâidu Akâidi Âli Muhammed) s. 42.

(Devam edecek)

MINARELER

*İnceektir, uzuncacık
Yol boyunca minareler
Hak'ka bakar açık açık
Yol boyunca minareler*

*

*Köyler yeşil köyler sarı
Kimi baldır, kimi arı
Yakın eyler uzakları
Yol boyunca minareler*

*

*Köylünün tutar elidir
Gözü, kulağı, dilidir.
Cümle şahadet getirir
Yol boyunca minareler*

Halide Nusret Zorlutuna

